

ZAHTJEV ZA NEOTUĐIVO PRAVO NA SVOJ JEZIK U ŠKARAMA JEDNOUMLJA

Znanstvenici i književnici bili su izdržljiviji od progonitelja

Deklaracija s karakterom amandmana na Ustav proglašena je neprijateljskom

Stjepan Sučić

Prije 50 godina objavljena je Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika. Imala je karakter amandmana na Ustav SFRJ podnesenog Saboru SR Hrvatske, Skupštini SFRJ i cjelokupnoj javnosti. U cijeloj Hrvatskoj i Jugoslaviji čitalo se i slušalo da Matica hrvatska, Društvo književnika Hrvatske, odjeli i instituti JAZU, katedre i instituti filozofskih fakulteta u Zagrebu i Zadru, Staroslavenski institut, PEN-klub Hrvatski centar, Hrvatsko filološko društvo i Društvo književnih prevodilaca Hrvatske traže da se ustavnim propisom utvrdi jasna i nedvojbeno jednakost i ravnopravnost četiriju književnih jezika: slovenskoga, hrvatskoga, srpskoga, makedonskoga. Potpisnici su izjavili: „Načelo nacionalnog suvereniteta i potpune ravnopravnosti obuhvaća i pravo svakoga od naših naroda da čuva sve atribute svoga nacionalnog postojanja i da maksimalno razvija ne samo svoju privrednu, nego i kulturnu djelatnost. Među tim atributima odsudno važnu ulogu ima vlastito nacionalno ime jezika kojim se hrvatski narod služi, jer je neotuđivo pravo svakoga naroda da svoj jezik naziva vlastitim imenom, bez obzira radi li se o filološkom fenomenu koji u obliku zasebne jezične varijante ili čak u cijelosti pripada i nekom drugom narodu.“ Zatražili su da se osigura dosljedna primjena hrvatskoga književnoga jezika u školama, novinstvu, javnom i političkom životu, na radiju i televiziji, u upravi... Ti su zahtjevi bili postavljeni kako bi se zaustavilo dugotrajno i sustavno

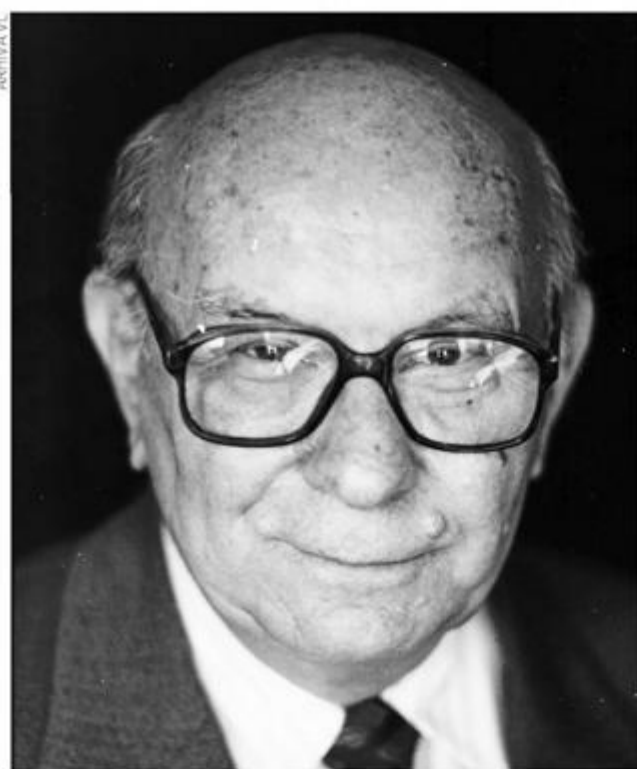
svojetanje hrvatske književnosti i nijekanje prava hrvatskom narodu na vlastiti jezik. Osobiti povodi bili su razni postupci Matice srpske i agencije TANJUG. Predstavnici i izaslanici Matice srpske inzistirali su na „Historiji jugoslovenske književnosti“. Uskraćivali su Matici hrvatskoj zapisnike sa zajedničkih redakcijskih sastanaka.

Iz Matice na 18 adresa

Nametali su unitarizam izravno kršeći ustavnu normu o ravnopravnosti naroda. Matica hrvatska tražila je zapisnike i ravnopravan tretman hrvatskoga jezika. U veljači 1967. na sastanku redakcije Rječnika zahtijevano je da se u predgovoru spomenu hrvatski, srpski i crnogorski narod. Na to je sekretar i službeni predstavnik Matice srpske Živan Milisavac rekao: „Ako vi budete postavljali problem Crnogoraca kao posebnog naroda, mi ćemo tražiti da se i Dalmatincima prizna status posebnog naroda!“ U Matici hrvatskoj ti su napadi najozbiljnije shvaćeni. Na sjednicama Upravnog odbora temeljito se raspravljalo o najboljem načinu kako da se oni spriječe i zaustave. Predsjednik Matice hrvatske Jakša Ravlić i glavni tajnik Mladen Čaldarović

Bit: Dosljedna primjena hrvatskog književnog jezika u školama, upravi, javnom životu

Deklaracija je postala očitovanje građanske odvažnosti, podloga za očuvanje kulture

Miroslav Brandt
Inicijator Deklaracije zamislio je da je osim Matice hrvatske potpišu i druge važne institucije kako bi što više uglednika stalo iza nje

pisali su Matici srpskoj da je to prijetnja hrvatskom narodu „rascjepom njegova nacionalnog tijela u skladu s težnjom najmravnijih tlačitelja u monarhističkoj Jugoslaviji i s politikom tuđinskih osvajača: Venecije, Austrije i Mussolinijeva fašizma, koji su hrvatskom narodu stoljećima osporavali i otimali jezgenu i matičnu hrvatsku zemlju, Dalmatinsku Hrvatsku“. Posebno su naglasili da su se tuđinski osvajači slomili na otporu hrvatskog naroda.

Na sjednici Upravnog odbora Matice hrvatske 3. ožujka 1967. raspravljalo se o pitanju jezika i književnosti i o prijedlogu da se održi sastanak kompetentnih ljudi kojima je jezik i povijest književnosti struka. Za složene probleme „neriješenih pitanja hrvatskosrpskog jezika, tj. odnos jedne i druge književne varijante“ tražila su se adekvatna rješenja. Promišljalo se i pitalo što treba poduzeti. Ljudevit Jonke rekao je: „Jedan je narodni jezik, ali su se iz njega rodila dva književna jezika, dvije književnosti. Tako je npr. književni jezik Hrvata u XX. st. – hrvatski književni jezik (a Srba srpski) kao što je književnost Hrvata hrvatska, a ne hrvatskosrpska.“ Lovro Županović upozorio je da je u prvom Ustavu naveden hrvatski, srpski, slovenski i makedonski.

Izabrana je komisija za pisanje teksta izjave o položaju hrvatskosrpskog jezika. U radu te komisije došlo je do velike promjene – do zaključka da treba sasvim drukčije postupiti. Kako je upravo trajala rasprava o amandmanima na Ustav SFRJ, odlučeno je da se o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika napiše deklaracija i da se pošalje Saveznoj skupštini u Beograd. Rasprava je bila otvorena do 15. ožujka 1967. To je značilo da znanstvenu argumentaciju treba izraziti odgovarajućim jezikom i stilom, pravnim i političkim. Inicijator je bio Miroslav Brandt. Zapisano je da su u komisiji uz njega bili Radoslav Katičić, Tomislav Ladan, Slavko Pavešić i Vlatko Pavletić. Potpredsjednik Miroslav Brandt zamislio je da Deklaraciju potpišu i druge važne institucije kako bi što više uglednika stalo iza nje. O tome u Enciklopediji Matice hrvatske svjedoči Igor Zidić, tadašnji poslovni tajnik. Deklaraciju su pisali Brandt i Katičić te Pavešić i Ladan. Miroslav Brandt je bio glavni sastavljač i „pisar“, a pri kraju ga je zamijenio Radoslav Katičić. Zaključni tekst Upravni odbor Matice hrvatske je odobrio i uputio na 18 odbačenih, dogovorenih adresa. Potpisivali su i hrvatski znanstvenici i knji-

ževnici. Među njima bio je i Miroslav Krleža. Izjavili su da „Deklaraciju podnose Saboru SRH, Saveznoj Skupštini SFRJ i cjelokupnoj našoj javnosti“ i poslali je 15. ožujka. Za objavljivanje u Telegramu 17. ožujka 1967. osobito se zauzeo Slavko Mihalić.

U hrvatskoj kulturnoj javnosti Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika odjeknula je izvanrednom snagom, uvjerljivom argumentacijom i autoritetom najviših i najvažnijih kulturnih i znanstvenih ustanova. Čitala se s osobitom pozornošću, komentirala, prepisivala i umnožavala. Hrvatsko i jugoslovensko komunističko vodstvo žestoko ju je napalo. U Zagrebu i po cijeloj Hrvatskoj održavani su bezbrojni skupovi i tribine na kojima su izricane najoštrije osude, zahtjevi za političku i krivičnu odgovornost pokretača i potpisnika. Za Deklaraciju je rečeno da je „demonstracija svih hrvatskih kulturnih ustanova“, da je „neprijateljska prema zajednici i današnjoj fazi revolucije“.

Isključeni, ukoreni...

Iz Saveza komunista isključeni su predsjednik Matice hrvatske Jakša Ravlić, te Ljudevit Jonke, Miroslav Brandt, Vlatko Pavletić, Ivo Frangeš, Dalibor Brozović, Petar Šegedin, Duško Car, Slavko Mihalić, Vojislav Kuzmanović, Branko Hećimović, Zvonimir Komarica. Posljednju opomenu dobili su Slobodan Novak, Mladen Čaldarović, Čedo Prica, Franjo Švelec, Josip Pupačić i Miroslav Vaupotić. Ukori je dobio Vjekoslav Kaleb, a opomenu Aleksandar Flaker, Nasko Frndić, Milivoj Slaviček, Zvonimir Majdak, Milan Mirić i Željko Falout. Progonjeni su i sumnjičeni i mnogi drugi. Miroslav Krleža dao je ostavku na članstvo u CK SKH.

Deklaracija je doživjela neviden publicitet i postala najvažnije kulturno, društveno i političko pitanje. I u Hrvatskoj i u Jugoslaviji. Jasnoćom obrane hrvatskoga jezika i kulture, hrvatskog suvereniteta, odabirom naslova te činjenicom da je upućena ustanovama koje donose Ustav, a istodobno i cijeloj javnosti postala je pravni akt, očitovanje građanske odvažnosti i podloga za očuvanje kulture i za stvaralaštvo. Oni koji su napadali Deklaraciju, govoreći da je to ozbiljno ime, prepoznali su dalekosežan potez i promišljenost njezinih tvorca i potpisnika. Hrvatski narod i hrvatske kulturne ustanove, znanstvenici i književnici bili su izdržljiviji i kreativniji od progonitelja i jači od partijskog jednogumlja.

Uloga Mihalića
Za objavljivanje Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog jezika u Telegramu 17. ožujka 1967. osobito se zauzeo Slavko Mihalić

